

UNES ALTRES SIBIL·LES A LA PROCESSÓ DEL DIJOUS SANT DE GIRONA (1833)

PEP VILA

En un treball publicat en aquesta mateix anuari, *Un guió per a la processó del Dijous Sant a Girona*, (AIEG, vol. LIII, 2012, pàg. 643-650), vam donar a conèixer un imprès dels segles XVIII-XIX, conservat entre els papers de la Confraria de la Puríssima Sang de Girona, a l'Arxiu Diocesà, en el qual constava l'ordre que tenia la processó en aquell temps, en què desfilaven passos vivents, imatges inanimades. Segons aquest full volant, que possiblement es repartia entre els gremis que hi contribuïen, els fidels assistents capaços d'entendre de lletra, hi anaven 5 sibil·les amb les atxes a continuació de la desfilada d'un grup de passos que pagaven els gremis de la ciutat. No estic segur que fossin persones de carn i ossos, enmig dels misteris, figurants amb vestes i cucurulles, grups d'atxes car no hi havia llum, penitents d'ambdós sexes que complien alguna prometença, tabernacles a la claror dels ciris, etc. Amb posterioritat, en un altre lligall de la mateixa confraria, paperassa que motiva aquesta nota, hi hem trobat uns versos que aquests personatges mitològics potser portaven escrits al damunt. De la processó de la Sang de Perpinyà, del Dijous Sant, ha restat aquest refrany: "A la processó de la Sang hi ha més misteris dels qui van", que expressava la singularitat d'aquests seguicis devocionals cristians presents a tota la nostra geografia, on hi havia una mica de tot, moltes desviacions que defugien tota ortodòxia.

En altres temps, a Girona, coexistien dues processons urbanes que feien el recorregut per la part vella de la ciutat: la del Dijous Sant¹ (organitzada per la Reial Confraria de la Puríssima Sang, fundada a Girona el 1568) i la del Divendres Sant (organitzada per l'Arxiconfraria de la Passió i Mort, fundada el 1684).

¹ J. Grahit, "La Procesión del Jueves Santo a través de la historia: 1568-1932", *Programa de la Junta de Confraries de la Setmana Santa de Girona*. Girona: Junta de Confraries, 1950, pàg. 8-19.

A la processó del Dijous Sant de Girona, una celebració molt important de la Setmana Santa, en un llunyà 1833, hi desfilaven un personatges mitològics, les sibilles –no en sabem el nombre–, que s’havien construït per a l’ocasió. Vol dir això ¿que hi havia hagut models més antics, que portaven unes atxes, llavors ja en desús? Entenem que eren estàtues, figures de no sabem quina alçada i figuració, vestimenta, que, com un pas més, desfilaven en el seguici, que en un lloc visible duïen escrites, a la vista de tothom, com un recurs de la poesia visual barroca, les inscripcions que copiem a continuació. Els textos, potser d’inspiració d’un religiós o devot del convent del Carme, escrits en castellà, en estrofes de quatre versos, com una mena de versicles, punts de meditació sobre la crucifixió de Jesucrist, peus i mans, lligats a la nostra vida de pecadors, tenen una aire a alguns textos devots de l’obra de Ludovico Blosio, monge de l’orde de San Benito, *Ejercicio de oraciones devotas*. Potser aquí hi havia la intenció de substituir els personatges que portaven atxes per imatges o grups escultòrics de nou encuny. Desconec també si aquests versos podien ser uns cants devots.

Aquests versos figuren copiats en un doble foli manuscrit, sense paginar, trobat enmig d’un lligall² desordenat de la Confraria de la Puríssima Sang de Girona, també de l’Arxiu Diocesà de Girona. A continuació, hi ha un segon paper afegit, que explica que per tal de finançar el cost de la processó, el dimecres Sant es feien captes pels barris de la ciutat de Girona. Els confreres anaven acompanyats de religiosos del convent del Carme, per tal de reforçar el seu paper d’almoïners, revestits d’una certa autoritat. El recorregut pel que avui considerem la part vella de la ciutat dóna fe d’alguns carrers i llocs avui desapareguts com ara la “plaça de la Carnisseria de l’Ovella”. Al segle XIX era costum organitzar captes públiques, representacions teatrals, la venda de bitllets per a la rifa d’un porc en benefici dels hospitals i els centres de beneficència per tal d’augmentar els pocs recursos de què disposaven.

Fins ara teníem coneixença de la Sibilla com una figura que en els darrers dies de l’any anunciava la fi del món.³ Recordem aquí el *Cant de la Sibilla*, que va ser declarat patrimoni immaterial de la humanitat per la Unesco l’any 2010, al final del cicle litúrgic d’Advent, ofici de tradició que es celebrava a

² Llibre 7 de la Confraria de la Puríssima Sang. Arxiu Diocesà de Girona. En el moment de corregir proves d’aquest article, hem vist el llibre de DDAA, *Girona. La processó de Setmana Santa*, Ajuntament de Girona, 2015, que, entre altres temes, historia la processó del Dijous Sant, pàg. 24-33.

³ Mariano Costa, *Las Sibilas: oráculos divinos entre los gentiles: documentos científicos e históricos recogidos y dados a luz*, Barcelona, Imprenta de Valentín Torras, 1846.

la catedral de Girona (Ordinari de 1550), Barcelona, Mallorca, Vic, Barcelona, l'Alguer, etc. La Sibilla com a darrer personatge de la representació de l'*Ordo Prophetarum* o processó dels profetes sobre la vinguda del Messies també s'havia fet a la col·legiata de Sant Feliu de Girona (Girona, segle XII, *Lectioarium*, Biblioteca Sambola (ms. 8, que avui sembla extraviat). També des d'un punt de vista dramàtic, català i europeu, coneixem la presència d'aquest mite de tradició catalana, a partir dels treballs de Francesc Massip,⁴ entre molts d'altres. En canvi, no teníem notícia de la desfilada, això sí, deslocalitzada, en la processó de la Setmana Santa gironina d'aquests personatges semidivins dotats de poders profètics.⁵ La iconografia sobre les sibil·les és prou nombrosa: Miquel Àngel a la Capella Sixtina, Tintoretto, Rafael, Zurbarán, etc. A la catedral d'Ulm, església principal de l'antiga ciutat lliure imperial, a Alemanya, hi podem veure cinc sibil·les del segle XIV esculpides amb fusta.

Aquestes sibil·les no han estat mai objecte d'estudis interdisciplinaris. És una llàstima que desconeguem l'expressió litúrgica, musical si és que n'hi havia, escènica i iconogràfica d'aquestes figures de carrer, posades en funcionament una vintena d'anys després de la devastació religiosa i cultural que la ciutat sofreix per la guerra del Francès. Com va dir en una ocasió l'historiador i filòleg Lluís Nicolau d'Olwer: "Existeix en cada cerimònia un germen de representació, que es perfecciona quan un dels celebrants assumeix una personalitat que no és la seva". Aquest personatge de l'antiguitat que ha aconseguit sobreviure en la pervivència de la cultura clàssica, que, com hem expressat, formava part de la litúrgia de la vigília de Nadal, acabat l'ofici de maitines, que recordava la segona vinguda al món de Jesús després del judici final, de sobte, a Girona, canvia de paper. Ben segur que la Sibilla es va personificar en el context de l'*Ordo Prophetarum*, com ho llegim en la consuetud de la catedral de Girona de 1360. Ara, dins

⁴ Jesús Massip, *La sybille tiburtine dans les mystères de la Nativité et de l'Épiphanie*, "Revue Langues Romanes", vol. 117, 2013, 1, pàg. 49-78.

⁵ A inicis del segle XX, a la processó de Calanda (Terol), glossada pel cineasta Luís Buñuel, s'hi incorporen 12 figures de sibil·les: "Posteriormente las esclavas de la Dolorosa establecen las sibilas, 12 niñas vestidas según las antiguas costumbres orientales, llevando un pequeño estandarte alusivo a las principales profecías que anunciaron la vida, pasión y muerte de Jesucristo, así son Pérsica, Delfica, Eritrea, Samia, etc." Notícia extreta de la xarxa, sobre la processó de Calanda. També, des del segle XVII, desfilaven a la processó de Setmana Santa de Puente Genil (Còrdova). A la geografia hispana trobaríem més exemples d'aquesta incorporació.

de la processó de Setmana Santa, aquestes profetesses paganes tenen una funció moralitzadora, han estat cristianitzades perquè proclamen la religió cristiana, canten alguns moments de la passió de Crist.⁶ El dramaturg Gil Vicente, autor de l'*Auto de la Sibila Casandra*, introdueix la figura d'una sibilla que pren la figura de Jesús. Aquesta manifestació del teatre medieval, amb poca o molta teatralitat, fecunda des de llavors algunes processons de Setmana Santa arreu de la Península.

TEXT

A las Sybilas que se han fet novas per la professó del Dijous Sant de 1833, s'i ha posat los versos que aquí se inclouen.

A la llaga de la mano drecha: *Foderunt manus meas, et pedes meos* (Psalm 21, vers 17):

La llaga de tu drecha
a tu drecha nos tenga;
quando tu Magestad venga
a tomar-nos cuenta estrecha.

⁶ Baucells, a l'hora d'estudiar el cant de la Sibilla a la catedral de Barcelona, observa que un dels textos va ser col·locat en un dels còdexs ressenyats al dissabte Sant. Segons aquest erudit, no es tractava d'un error. L'escriptor o impulsor del *Lectionarium* es deixà portar per l'analogia de les celebracions nocturnomatineres d'ambdues festivitats. També hi ha una semblança entre les dues festivitats des del punt de vista de la història de la salvació. (Josep Baucells i Reig, *El cant de la Sibilla a la catedral de Barcelona (Edició de textos i estudi de la segona època de la representació: s. XV-XVI)*, "Revista Catalana de Teologia", vol. 6, núm. 1, 1981, pàg. 185).

En un altre context, molt distint i allunyat, les sibil·les també formaven part de la decoració mural d'un palau de Puebla al Mèxic postcolonial. Algunes mostren els estendards de la vida de Crist. Ho explica Serge Gruzinski a *El Àguila y la Sibila: frescos indios de México*; fotografías de Gilles Mermet, (Barcelona, M. Moleiro, 1994, pàg. 143): "*La casa de las Sibilas desarrolla un tema que se ha convertido en clásico de la cristiandad: el anuncio por parte de estas profetisas paganas de episodios de la vida de Cristo. A estas sacerdotisas de Apolo, antiguamente se les atribuía el don de la profecía. En tiempos de los Padres de la Iglesia, la tradición cristiana se apropió de las Sibilas, para hacerlas anunciadoras de la llegada de Cristo, lo que permitía atenuar la ruptura entre el paganismo grecolatino y la nueva religión. En el México del siglo XVI, los misioneros españoles procedieron de manera similar, recuperando los antiguos lugares y cultos prehispánicos para sustituirlos por devociones católicas*".

A la de la izquierda: Foderunt manus meas, et pedes meos (Psalm 21, vers 17):

No nos veamos esclavos
a tu izquierda no, Señor,
por aquel vivo dolor,
que le causaron los clavos.

A la del pie derecho: Foderunt manus meas, et pedes meos (Psalm 21, vers 17):

Tu pie derecho llagado
nos de constantes andar,
por donde más agradar
te podamos, dueño amado.

A la del pie izquierdo: Foderunt manus meas, et pedes meos (Psalm 21, vers 17):

A taladrar se atrevieron
tu pie izquierdo gruesos hierros;
perdona pues tantos yerros
en que los nuestros pies dieron.

“Lancea latus eius aperuit” (Jonn 19, v. 34)

Si con fiera sinrazón
abrió la lanza tu lado,
fué porqué hallemos sagrado
todos en tu corazón.

Distribució de barris per las captas generals que se acostumen fer (pàg. 45)⁷

Barri Ir. Ciutat vella, des de la presó vella fins al Portal de Sobreportas, font de la Seu fins al portal de Sant Cristòfol y travessias, la devallada de San Domingo y Escola pia y fins al Convent de las Beatas ab sas travessias.

⁷ Es tracta de la pàgina arrancada, que va solta, núm. 45 d'un llibre de comptes de la confraria.

Sibil·la pintada a la Casa del Deán, a la ciutat de Puebla (Mèxic), segle XVI.

2n. Des de la placeta de la presó vella a la Plassa del Oli, carrer de Ciutadans, Plassa del Vi, carrers dels Abeuradors, de la Neu y Ferreria Vella y travesias, boltas de Esparters, carrer de la Albareda, carrer Nou, d'en Vern, Pescateria y trevasias fins al portal del Carme y fins a la Mercè ab lo carrer de Sant Joseph.

3r. Desde el portal de l'Areny y Plassa de les Cols y boltas de ella, Argentaria, carrer de la Cort Real y trevasias fins a las Pescaterias vellas y Plassa dela Carnisseria de la ovella.

4t. Tot lo barri del Mercadal que és dir tot lo que el riu Oñar separa de la ciutat, que és desde Figarola als hospitals y hospici.

NOTA

Que al fer-se esta acapta general per la professó del Dijous Sant, que acostuma fer-se en la Semana de Passió regularment lo dimecres, se demànan alguns religiosos al reverent Pare Prior del Carme y se destínan hun o dos per cada barri, que ban ab los captadors, y de est modo los germans del número ban més autorisats.

[Recepció de l'article: 21-1-2015]

[Acceptació de l'article: 29-6-2015]